

УДК 316.422

DOI <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i27.917>*А. О. Макарова*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7270-0135>*кандидат філософських наук, доцент,**докторант кафедри філософії та політології**Житомирського державного університету імені Івана Франка***ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ АРХЕТИПУ ТА ДІЯЛЬНОСТІ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ**

Постановка проблеми. Проблема діяльності є однією з найбільш обговорюваних на практичному рівні і водночас найбільш методологічно неупорядкованих у контексті аналітики соціальних процесів. Категорія «діяльність» згадується у філософських дискусіях постійно, але побіжно, оскільки внутрішній зміст її настільки багатогранний, що будь-які спроби її деталізації породжують дискусію в дискусії, що множаться до безкінечності, тобто на шляху аналізу філософських основ діяльності досі нагромаджено на кожному кроці безліч каменів спотикання у вигляді запитань: «Чим (і чи) відрізняється діяльність від активності?»; «Чи можна за окремим вчинком (якщо він є необхідною ланкою діяльності) судити про діяльність загалом (або прогнозувати діяльність загалом) і на який проміжок часу?»; «Які мотиви є базовими (якщо базовими є саме мотиви, а не результати) у трактуванні моральної спрямованості діяльності?»; та нескінченність інших. Завдання скласти філософську аналітику діяльності потребує величезної метафізичної вищості як дедуктивного пошуку загального, родового і найретельнішої індуктивної врівноваженості як поділу на співмірні види, типи, форми із застосуванням компаративного методу порівняння понять, які звично використовуються у буденному дискурсі діяльності як співмірні чи тотожні. Справді, «не покидаєт ощущение, что, погрузившись в детали, мы потеряли понимание чего-то главного, стержневого, той оси, вокруг которой происходит движение всего сущего» (В. Шаповал) [14, с. 5]. Якщо ж накласти таку аналітику на усталену соціологічну сітку макро-, мезо-, та мікрорівнів соціального, які являють у динаміці єдність протилежностей, це завдання водночас і полегшується, і ускладнюється. Адже «суспільна свідомість», яка, на думку одних учених, є цілком доведеною, емпірично вимірюваною реальністю, а на думку інших, взагалі не існує, є фікцією, методологічною конвенцією, принаймні спрямовує, якщо не формує, суспільну, інституційну, індивідуальну соціальну діяльність, даючи можливість філософам розділяти, наприклад, релігію, науку та філософію як форми інтелектуальної діяльності, або ж рабовласницький лад, феодальний та капіталістичний, тиранію та демо-

кратію як форми правління, а отже, політичної діяльності; зрештою, стверджувати, що не лише існують, але і діють як принципово різні «три моделі государства – либеральная модель, характерная для США, консервативная, преимущественно в странах Западной Европы, и социал-демократическая, наиболее ярко представленная в странах Скандинавии» [1, с. 28] тощо. Таким чином, проблема «діяльності» на рівні соціального аналізу глибоко феноменологічно закорінена у основному питанні філософії: «що є визначальним – буття (як матеріальна реальність) чи свідомість?» або ж, конкретніше, – «буття визначає свідомість» чи «свідомість визначає буття»? Тут-таки зрозумілим стає, що проблема переходить у діалектичну, а отже, раціональними методами формальної логіки практично нерозв'язну площину. Якщо до XXI століття це питання так і не отримало розв'язання, то шанси, що таке розв'язання з'явиться у XXI столітті, мінімальні. Водночас саме XXI століття є часом, коли необхідно цю сферу методологічно узгодити. Адже техноцентричні процеси, які мають явно механістичний характер, уже деформували соціальне життя на макро-, мезо- та мікрорівнях, саме **через імперативи суспільної діяльності диктуючи необхідність змін не просто як трансформацій чи інновацій, а як відмови від традицій** [11, с. 86–87]. Безліч наказів, розпоряджень, законів, директив, положень про організації всяких процесів висуюють часом абсурдні умови, які у разі спроб їх технічного виконання ставлять бездумно реформовану діяльність у глухий кут суперечності між людською та машинною реальностями, не враховують глибинних, одвічних, повторюваних характеристик homo sapiens, зокрема, прагнення до спілкування і взаємодопомоги, визнання і самореалізації у колективі, а не поза ним. Зведення соціальної реальності до формули « $2 \times 2 = 4$ » просто не діє, оскільки у цьому рівнянні не три складники, а майже вісім мільярдів живих невідомих, і результат їх суто механічного «складання» є передбачуваним лише як руйнування соціальної системи, що розгортається у особливому соціокультурному часі, просторі, відносинах, матеріально-духовній матриці зрештою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. І тим більш цінними є праці, в яких діяльність

в її конкретних формах і типологіях пов'язується з одним із граничних метафізичних понять «архетип». Це поняття розкриває приховані глибини феномена суспільної свідомості, доповнюючи її дію і прояви в активності суб'єктів суспільної діяльності параметрами «колективне несвідоме», знімаючи або спрощуючи і питання про «активність» як вимір діяльності; і про «вчинок» та «мотив» як раціональні параметри формування та розвитку її вектора тощо. Являючи собою феномен як нерозривний комплекс психологічних мотивацій як результату, поверхні діяльності, архетип дозволяє розглянути її глибинно, екзистенційно у зв'язку теперішнього та минулого, а не просто ситуативно чи формально логічно. Такі роботи, як «Власть архетипа в психотерапії і медицині» Адольфа Гуггенбюль-Крейга [3], «Общество спектакля» Гі Дебора [4], «Пути целостности: Юнгианские и пост-юнгианские диалоги с Западным Эзотерическим Древом Жизни» Ллойда Кентона Кіна [10], «Возвращение человека действующего» Алена Турена [13] та інші, дозволяють з різних боків подивитися на проблему діяльності як феномена, пов'язаного із феноменом архетипу як проблемою.

Мета статті. Метою дослідження є окреслення параметрів взаємозв'язку архетипу та діяльності як феноменів у структурі соціальної дійсності, а також ілюстрація особливості сучасної техноцентричної активності як результат біосоціального розвитку суспільного організму. Планується довести, що біосоціальні ритми, які можна назвати універсальними етапами програми соціального розвитку, відіграють у людській активності як діяльності визначальну роль. Також мета – запропонувати підхід, за яким слід розглядати цю взаємодію у двох проєкціях: об'єктивній та суб'єктивній, поєднаних як взаємозв'язок «архетипного історичного соціокультурного контексту» (макрорівень) та персональної архетипно-ціннісної матриці (мікрорівень), які реалізуються на мезорівні як програми діяльності.

Вклад основного матеріалу дослідження. Суспільна свідомість і діяльність є взаємозумовлюючими феноменами, які у системному взаємозв'язку спричиняють зміни одна одної. З одного боку, суспільна діяльність є результатом суспільного замовлення колективної свідомості; з іншого – колективна свідомість є результатом розгортання і утвердження суспільної діяльності як низки взаємопов'язаних практик. Наприклад, явища міграції, культурної та інтелектуальної деградації, соціальної дезадаптації – це стани, в яких перебуває суспільний організм внаслідок специфічних процесів у суспільній свідомості, практично реалізованих у масових соціальних рухах, і чим далі суспільна свідомість наполягає на практикуванні певних способів взаємодій, тим

більше дезактивуються їх інші способи. Внаслідок таких змін на найглибших (або найвищих, макро-) структурних рівнях відбуваються комплексні мутації у способі життя, індикаторами і функторами якого є мовна картина світу, модель взаємин на всіх соціальних рівнях, легітимовані та заборонені практики тощо. Доходить до зміни змісту поняття «людяність, людське», викреслювання з нього духовно-інтелектуальних прагнень та мотивів і внесення на їх місце матеріально-секулярних інтересів, тобто в прямому сенсі «де-гуманізації». Не можемо, на жаль, не погодитися із думкою В. Шаповала: «Для упорядоченной и счастливой жизни в обществе необходим высокий уровень нравственного и правового сознания. Важнейшими факторами являются честность, добросовестный труд и солидарность в отношениях между людьми. На практике в современном обществе мы имеем: 1) всепроникающую ложь в словах и делах, выливающуюся в тотальную манипуляцию сознанием, проповедь аморальности, развращенности и насилия, проникающие практически во все сферы общества; 2) стремление любыми путями избавиться от тяжелого труда, отдавая предпочтение пустому времяпрепровождению и дешевым удовольствиям; 3) эгоизм и эгоцентризм вместо солидарности и братской помощи друг другу. Как следствие, мало кто ощущает себя удовлетворенным жизнью и счастливым. Только откровенные романтики и идеалисты могут назвать «ноосферой», вершиной эволюции человечества нынешнее состояние социума и культуры. Это больше напоминает «пир во время чумы» [14, с. 7]. Механізми такої підміни не можна пояснити дією самих лише свідомих факторів. Адже мало хто свідомо погодиться зі станом, в якому «в современном социуме просматриваются две глобальные тенденции: с одной стороны, человек с его телесными и психическими качествами становится всё больше похожим на машину; с другой, работы с искусственным интеллектом всё в большей степени приобретают человеческие черты», враховуючи, що «если научно-технический прогресс не будет сопровождаться прогрессом нравственным, технологии погубят биосферу и люди в привычном понимании перестанут существовать» [14, с. 8]. На жаль, за такої картини визначення діяльності як «раціонально організованої» просто не спрацює, натомість зберігається параметр «довготривалої» (тут – повторюваної). Так, «всеохлопяющий, универсальный характер діяльності розкривається за допомогою інваріантного моделювання, згідно з яким «діяльність – процес системної реалізації»... всі системи (тобто все) здійснюють діяльність незалежно від наявності свідомості» (Ю. Каралаш) [9, с. 140].

Поняття «архе» (визначальне, начало) конгеніальне, за виразом Олексія Івакіна, багатом

іншим філософським поняттям, що в загальному презентують лінію об'єктивного ідеалізму. «Прежде всего, как я полагаю, мы должны уразуметь, что замыкание эволюционных событий в «цикл», в «круг», в «сферу» означает переход от «дурной бесконечности», характерной для пространственно-временного мира, к миру вечности, в котором радикально изменяется привычная нам чувственно доступная, подчиняющаяся знакомым нам физическим законам Природа» [8, с. 33]. Дозволимо собі припасувати до цього твердження визначення архетипу Адольфа Гуггенбуля-Крейга: «Именно об этом говорил К.Г. Юнг, понимая под архетипом врожденный стереотип человеческого поведения. В архетипической ситуации человек действует в соответствии со скрытой в нем фундаментальной схемой, типичной для каждого» [3, с. 61]. У такому разі в архетипі як сутності ідеальній усе ж проявляється параметр онтологічного часу і простору, але незвичним чином. Так, якщо припустити, що в лоні суспільної матриці відбувається інваріантне (*архетипне*) ко-творення однакових біосоціальних алгоритмів на колективному (філогенетичному) та індивідуальному (онтогенетичному) рівнях, стають очевидними численні паралелі між «поведінкою» та «станом» людства XXI століття (і попередніх століть) та поведінкою і станом індивіда на різних вікових етапах його розвитку, за умови, що цей розвиток є *нормальним*, тобто відтворює певні біосоціальні, поза-свідомі і поза-людські за суттю своєю алгоритми розвитку. Йдеться про те, що біосоціальні ритми, які можна назвати *універсальними етапами програми соціального розвитку*, відіграють у людській активності як діяльності визначальну роль. Ми солідарні з Юлією Каралаш, яка висноує, що «соціум як об'єкт не вписується в рамки прийнятої у соціальних дослідженнях раціоналістичної методології. Соціум складається з людей з вільною волею, з можливістю діяти нелогічно, він є найбільше складним об'єктом для вивчення. Досліджуючи соціум, суб'єкт пізнання завжди є його частиною, що порушує питання про об'єктивність отриманих знань. З огляду на прискорення та збільшення соціокультурної динаміки, соціум ще більше ускладнюється, в ньому відбуваються процеси, які є одночасно і природними, і соціальними. Звідси необхідність вивчення соціуму як складного, динамічного об'єкта» [9, с. 137]. Очевидно, що у дослідженні діяльності як соціального процесу необхідно, по-перше, аналізувати зміст та імперативи не лише свідомого, а й «несвідомого» колективного досвіду людства, і по-друге, вирізняти в останній дві проєкції взаємовпливу архетипу і діяльності: *об'єктивну* (макрорівень як онтологічно та праксеологічно орієнтований на структурну організацію в «ціле») та *суб'єктивну* (мікрорівень як антропологічно та аксіологічно

орієнтований на вияв окремого «неповторного», одиничного у формі персонізуючої індивіда ієрархії цінностей). Така постанова ракурсу взаємодії підкреслена як валідна О. Івакіним: «Согласно логосу, каждая вещь должна соответствовать своей идее (Платон)... Интерпретирую это следующим образом: стать лучше внутренне это значит – возможно более совершенно своим устройством и поведением, то есть материально соответствовать своей идеальной сущности; соответствовать внешне это значит – лучше, чем другие, соответствовать окружающей среде, вписываться в неё, отражая ее в себе идеально и материально» [8, с. 34].

Отже, пробуючи визначити взаємини «об'єктивного» та «суб'єктивного» у зв'язку із діяльністю, неодмінно доводиться уточнювати й аксіологічний, а не лише антропологічний контекст. Зокрема, «об'єктивистская традиция в понимании ценностей имеет достаточно широкий спектр теорий, но все они исходят из объективно-идеалистического мировоззрения или в виде платоновских эйдосов, или гегелевской абсолютной идеи. Другой вариант – трактовка объективности ценностей через их социокультурную реальность. С этих позиций ценности предстают как «субъективированная объективность» и одновременно как «объективированная субъективность», поскольку каждый субъект в продуктах своей деятельности выстраивает особое социокультурное пространство, в котором ценности уже не зависят от его личной свободы, а существуют как некие культурные «сгустки» (К. Горобец) [2, с. 12]. Фіксуєчи феноменологічну природу архетипу, діяльності та цінності, ми підтримуємо і феноменологічну інтерпретацію їх взаємодії [2, с. 12]. Онтологічно-праксеологічна модель як об'єктивна стосовно діяльності описуватиме зовнішні, формальні зміни і вимоги колективного несвідомого; антропологічно-аксіологічна – внутрішні уявлення та ціннісні орієнтації особистісного несвідомого як модифікованого «зліпка» колективного – створеного і діючого за тими ж алгоритмами, але з іншими результатами, оскільки заснованого на дії індивідуальних факторів, зокрема, суб'єктивній ієрархії цінностей. Мезорівень як проміжний між абстрактною трансцендентністю надіндивідуального соціуму та конкретною ціннісною визначеністю індивідуального способу життя буде полем зустрічі і взаємообміну «архетипно-ціннісних смислів» у діалектичній єдності і боротьбі протилежностей.

На те, що фази філогенетичного розвитку є архетипними, вказують низка цікавих моментів у суспільній поведінці. Наприклад, загадкою є факт, що, складаючи в основі своїй не читаючу масу, представники верств, далеких від того, щоб дослухатися до дискусій високочоліх інтелектуалів, демонструють поведінку мовчазної згоди з усіма

соціальними експериментами, постульованими у кращому разі останніми, а у звичайному, неконтрольованому режимі, невідомо ким. Йдеться про те, що авторство ідей «соціальної інновації» зазвичай є невизначеним – не можна сказати, що та чи інша ідея належить конкретно певній персоні, наприклад, що автором ідеї чіпування людей є конкретно Ілон Маск. Така ідея має довгу традицію, корені якої, так само як і ідеї роботехніки, залягають далеко в минулому, але можливості реалізації розвиваються разом із «дорослішанням» (зростанням раціональності та самостійності) людства – ідея повертається, конкретизується, підбирається інструментарій для її втілення та нові аргументи на її користь, які в один історичний момент часу видаються суспільній свідомості абсолютно неприйнятними, а в інший – схвалюються і підтримуються як програми діяльності, а не просто теоретичні проекти. Одна і та ж ідея, наприклад знищення філософії в університетах, в різні часи сприймається то як монструозне викривлення і знищення, то як звільнення науки від пасток ілюзій. **Руйнування і спасіння – архетипно протилежні дії**, але, застосовні до однієї і тієї ж ідеї чи суспільної практики, вони проявляють дух історичного часу (конкретний момент становища суспільної свідомості у процесі самовизначення у розвитку). Тому в один історичний момент холокост і геноцид є неприпустимими як практики, а в інший – можливими і єдиногласно схваленими величезними соціальними колективами. І цей механізм не може не лякати, оскільки виходить: те, що було жахливим і неможливим вчора, сьогодні може траплятися без будь-якої причини і засудження. Найцікавішим же є те, що людство позірно не вчиться на своїх помилках, продовжуючи війни, а проекти створення самогубних для людства практик продовжують виринати [3, с. 25–26]. Зокрема, робота екоактивістів зіштовхується із пасивністю, ігноруванням або й ворожістю з боку урядів, підписані угоди і конвенції не дають результату, інноваційні екорозробки не фінансуються і не впроваджуються у широке виробництво, натомість розвивається штучний інтелект замість підтримки соціального сектору. І просто причинами механічного «занепаду духовності» у колективній свідомості такі явища пояснити неможливо (*одним з пояснень з точки зору архетипіки є вплив «Тіні»*).

На наш погляд, так стається тому, що «соціальне» є включеним у «біологічне» як невід’ємна властивість живого організму до злуки із собі подібним, і часово-просторове дорослішання людства супроводжується соціальним дорослішанням. Так, дитина дошкільного віку (мікрорівень соціальної організації) не може керувати міністерством освіти (макрорівень соціальної організації), як не може дати плід зародок рослини. Процеси розвитку суспільств – це процеси дозрівання плодів до-

рослішання (відмова від тотального насилля, дискримінації, раціональна організація співжиття, відкритість кордонів та інтенсивність юридично легітимованого культурно-інструментального взаємообміну можливостями, визнання необхідності зайнятості населення, розвитку різних сфер суспільних практик тощо). Все це є ознаками «дорослої», а не «дитячої» ірраціональної (космоцентричної та теоцентричної) чи «підліткової» бунтівної (антропоцентричної) суспільної свідомості. Термін «центризм» вказує на те, що в певний історичний момент часу всі прагнення, ідеали, зусилля людства фокусуються на певній ідеальній об’єктивній щодо індивідів системі, якісно відмінній від попередніх, і це докорінно міняє наявний соціальний лад і спосіб відносин і діяльності у ньому. Якщо смислом космоцентричної свідомості (і діяльності) є пасивне споглядання як наслідок покори долі, смислом теоцентричної – ретельне виконання догматів як програма діяльності (зі знищенням тих, хто не вписується у догму), то смислом антропоцентричної діяльності є бунт проти фізичної приреченості, обмеженості та обмежень, нарощування продуктивних сил самої людини. Техноцентричний колективний світогляд виявляється тут одночасно причиною і результатом оволодіння людством вершин виробничої майстерності, досконалості механізмів управління людськими колективами. Тому психокомплекси антропоцентризму та техноцентризму як світоглядів різних фаз «дорослішання» явно суперечать психокомплексам космоцентризму та теоцентризму як світоглядам різних фаз «дитинства». Якщо розглядати техноцентризм за аналогією вікового розвитку, то сучасному людству притаманні професійне самовизначення, інструментальна майстерність, автономність і незалежність від сакральних орієнтирів (об’єктивного керівництва вищих сил), прагнення матеріального благополуччя, задоволення вітальних потреб і потреб у самореалізації особистих талантів індивідів. У соціальному онтогенезі цей етап можна охарактеризувати як період кар’єрних прагнень молодшої людини, що готова вступити до шлюбу і народити дитину. Якщо бажанням «шлюбу» можна вважати космічні прагнення людства, характерні особливо для 60–90-х років ХХ століття (із відповідною культурою та соціокультурними практиками), то «народженням дитини» можна назвати клонування та створення штучного інтелекту, який за суттю своєю у сукупності своїх технопристроїв уже вийшов на (за) рівень трирічної дитини. Проблемою є те, що, активуючи один складник власного життя, людство дезактивує інший.

Тут цікавими виявляються переліки архетипів колективної підсвідомості, які наводять дослідники. Так, перелік архетипів «візантійського» менталітету, наведений О. Донченко та Ю. Романенком як такий, що відбиває спрямування соціальної

практики космоцентричного та теоцентричного світоглядів, у проекції світоглядів антропоцентричного та техноцентричного обертається своєю прямою протилежністю. Зокрема, у разі домінування несвідомої орієнтації на автономність індивіда і технічну організацію соціальних процесів дезактивуються практично всі перелічені архетипи, за винятком хіба що архетипу «героїзованого злочинця» [6, с. 167–204]. На практиці утворюється (формується через діяльність) суспільство, яке, не щадячи сил своїх членів, обслуговує запити технічних систем, які потроху буквально «відбирають життя» у своїх родителів, узурпуючи їх час, простір, відносини і відмовляючи їм у діяльності на реальний саморозвиток. Очевидно, що сама відмова від соціальної єдності є виявом певної «втоми» від перевантаження людства власною активністю із взаємопідтримки (А. Пашинська) [12, с. 26] на тлі неунікності турботи про підтримку механізмів. Свідомо всі розуміють, наскільки важливо прокласти *прямий* шлях між медиком і пацієнтом, учителем та учнем, державою та інвалідом, але на практиці плодяться реформи, які цей шлях утруднюють до неможливості дії в реформованій системі, аж до відмови від діяльності. Недаремно культура XXI століття насичена мотивами зомбоапокаліпсису, але мало концентрується на проблемах техногенних катастроф – ще у XX столітті було навпаки. Неможливість «доглядати за собою» є результатом підсвідомого прагнення «відпочинку» системи від обтяженості проблемами індивідів (В. Шаповал), що нагадує психологічну кризу/депресію молодих батьків. Вимоги до самоорганізації насправді є вимогами **само-руйнування** індивідів, трансльованими з несвідомого у колективну свідомість у вигляді задалегідь безглузких та небезпечних «реформ», наприклад, запровадження тотального виключно електронного документообігу зі знищенням паперових носіїв, або тотального ЗНО з математики за попередніх поганих показників за умов вибірковості.

Але це лише одна із можливих проекцій накладання архетипної специфіки на матрицю смислів суспільної діяльності. Її можна визначити як об'єктивну, оскільки вона описує процеси трансформації суспільної свідомості (і діяльності відповідно) як розвитку ззовні, структурно, зокрема, глобального переходу колективної свідомості як виразника несвідомих прагнень та уявлень – від космоцентричного до теоцентричного; від теоцентричного до антропоцентричного; від антропоцентричного до техноцентричного способу життя як моделі життєдіяльності – певними смисловими блоками, або комплексами. Друга можлива проекція – субстанційна, пов'язана із так званими «сутнісними силами людини», які в комплексі забезпечують єдність сутності людини, її відмінність від «не-людини». Така проекція може бути визна-

чена як «суб'єктивна», оскільки описує внутрішню структуру діяльності як прояву суспільного несвідомого. Ми солідарні із твердженням А. Пашинської, яка зазначає, що «якщо ми усвідомлюємо самоідентичність особистості як цілісність, яка, зокрема, проявляється як єдність думок, почуттів та дій, то щоб її набути, логічним є спочатку пізнати окремо елементи сутності людини – дух, душу і тіло, які є суб'єктами згаданих проявів» [12, с. 25]. І хоча проблема впливу сутнісних сил людини на інституційних, макрорівневих горизонтах суспільної свідомості не є нині предметом нашого розгляду, ми поділяємо погляд, за яким, наприклад, філософському дискурсу відповідає сутнісна мета «істини», а політичному – сутнісна мета «влади» [7, с. 12]. Термін «суб'єктивний» ми застосовуємо, щоб підкреслити, по-перше, індивідуальний набір за порядком інтенсивності прояву архетипних підвалин діяльності, і по-друге, роль окремого суб'єкта суспільного розвитку, який здатен впливати на загальну колективну свідомість (чи протистояти їй) через суб'єктний набір архетипно активованих цінностей, які буквально «дозволяють» та «не дозволяють» індивідові провадити певну, нав'язану «об'єктивно» діяльність. Для інтеграції цих смислів доцільно застосовувати поняття «персональний», оскільки йдеться вже не тільки про неповторність, а й про вплив цінностей на персональний стиль діяльності як життєтворення особистості. Так, під час світових воєн, коли геноцид був масовим (макросоціальним) явищем у політичному управлінні, доведеним до рівня практичної реалізації на мікрорівнях, на цих же мікрорівнях здійснювалися особистісні або й колективні акції спротиву – від окремих вчинків індивідів, що рятували від геноциду інших індивідів, до формування опозиційних повстанських армій із підтримкою населення. І ця діяльність зовсім не була неефективною, скорочуючи «об'єктивний час» руйнації і запобігаючи знищенню «об'єктивних просторів» соціальної дійсності. Архетипний ефект «об'єднання» зруйнованого на рівні тіла (фізичної реальності, об'єктивного «часу-простору») забезпечується відродженням духу: «Наш дух виконує роль єднання цих здібностей душі. І чим більш розвинений наш дух, тим більша наша здатність до цільного споглядання. Саме воно дає нам відчуття стійкості, цільності, єдності» [12, с. 28]. Окрім того, саме відродження духу збалансовує руйнівні егоїстичні техноцентричні орієнтації «виключної тілесності». Соціальна протидія як внутрішній спротив дає надію на збалансування об'єктивних архетипно-детермінованих процесів суб'єктивними уявленнями і очікуваннями, які у разі відсутності підтримки і реалізації з боку «об'єктивної» суспільної свідомості (тут – зовнішньої, чужої, ворожої щодо індивіда та його прагнень), реалі-

зуються як комплекс «само» – у самоорганізації, самовихованні, самозабезпеченні, саморозвитку персони тощо, тобто є **компенсаційною реакцією мікрорівнів на тиск макрорівнів**. І надважливим, ключовим моментом у цій проекції є, в якому порядку в підсвідомій психоматриці окремого індивіда розташовані цінності, трансльовані сутнісними силами. Так, якщо взяти за основу **персональної архетипно-ціннісної матриці** шість архетипних сил (Дух, який транслює цінність **єдності, взаємопідтримки, цілісності; Душу, яка транслює цінність краси; Розум, який постулює цінність істини; Розсудок, який висуває на перший план цінність порядку; Волю, яка представляє домінуючу цінність влади; Тіло, яке любить цінність комфорту**), то отримуємо **персональну архетипну ієрархію цінностей**, в якій цінність влади може домінувати над цінністю порядку (тоді утворюється тиранія як спосіб управління); цінність порядку домінувати над цінністю краси (тоді утворюється конвеєрне виробництво культурного продукту); цінність комфорту домінувати над цінністю істини (і тоді утворюється програма «соціальних реформ», що пропонують «інновації» без опертя на «традиції») тощо. Імплементация домінуючих настанов персональної архетипно-ціннісної матриці здійснюється через інституційну систему вертикальної та горизонтальної стратифікації і мобільності, систему соціальних ролей та статусів. Вона реалізується у координатах **об'єктивного «архетипного історичного соціокультурного контексту»**, з яким архетипно-ціннісна матриця взаємодіє як персональна програма діяльності. Трансформуючись у взаємовпливі, об'єктивна та суб'єктивна проекції реалізації взаємовпливу архетипу та діяльності утворюють соціальну діяльність, в якій збалансовано активність та пасивність, дії та протидії, експансію та стримування, мейнстрім та андеграунд тощо. Таким чином, єдність протилежностей об'єктивного та суб'єктивного у взаємозв'язку архетипів та діяльності створює цілісність суспільств та соціумів як феноменальних акторів соціальних процесів. Цікаво корелює із цим підсумком теза «оскільки постфольклор є безпосередньою творчістю «індивідуалізованих мас» у середовищі комунікативного простору, його твори ґрунтуються як на засадах побудови класичних зразків фольклорної творчості, так і технологічно-шаблонних творів, що безпосередньо сформовані засобами й інструментами електронного середовища. В обох випадках важливою є репрезентація ціннісно-смыслових домінуючих і концептів кризь призму культурних архетипів, символів і кодів, стереотипів, які, нашаровуючись, становлять матрицю етнокультури, відображаючи сутнісну основу етнотентального й аксіологічного самовираження спільнот. Ці сенси, а також їх протилежності, інколи в гіперболі-

зованому вигляді, що досягається засобами і прийомами іронічно-художнього вираження змісту, експлікуються в творах постфольклору в процесі комунікативно-ігрової діяльності» (Ж. Денисюк) [5, с. 63]. Йдеться власне про поєднання через ціннісний символічно-архетипний контент діяльності на макро-, мезо- та мікрорівнях соціального. Розгортання положень наведеної тези і переведення у практичну площину її наслідків є, на нашу думку, нагальним завданням соціально-філософського аналізу сучасності.

Висновки. Слід зауважити, що вступлення людства у наступну фазу розвитку асимілює та акумулює здобутки і способи діяльності фази попередньої у вигляді досвіду, на якому вчиться наступне покоління. Попереду у людства важке завдання подальшого духовного дорослішання у співпраці зі штучним інтелектом, а потреби величезного людства все ще не задоволені. Необхідно просто зараз починати заново колективно вчитися узгоджувати різноспрямовані прагнення і цінності в єдину систему взаємодій, в якій «центризм» не відіграв би руйнівного впливу, а був би вивчений як феномен несвідомого, що спрямовує діяльність. Справді, техніка не є «людським», і тим більше необхідно знайти баланс між її організаційними вимогами порядку, влади та комфорту з антропними вимогами істини, краси і єдності. Адже лише «порівнюючи чи ототожнюючи себе з нелюдським, особистість набуває ідентичності «я – людина». Через порівняння ми вчимося розрізняти своє, людське, ототожнення дає нам досвід споглядання себе, розвиває наш дух. Все це має бути фундаментом для подальшого зрощення самоідентичності» (А. Пашинська) [12, с. 29], а від себе додамо – діяльності.

Література

1. Гансова Э.А. Методология анализа общества. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 2019. № 1(42). С. 26–29.
2. Горобец К.В. Аксиосфера права: философский и юридический дискурс : монографія. Одеса, 2013. 218 с.
3. Гуггенбюль-Крейг А. Власть архетипа в психотерапии и медицине. / научная редакция В.В. Зеленского. Санкт-Петербург, 1997. 117 с.
4. Дебор Г. Общество спектакля. Москва, 2000. 184 с.
5. Денисюк Ж.З. Репрезентація етнокультурних цінностей у текстах постфольклору. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 1. С. 62–66.
6. Донченко О.А., Романенко Ю.В. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення) : монографія. Київ, 2001. 334 с.
7. Еременко А.М., Яковлев Д.В. «Мы диалектику учили не по Гегелю». Философия в зеркале политической пропаганды: попытка антропологического подхода. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2019. № 25. С. 10–23.

8. Ивакин А.А. Опора на конгенитальность идей как условие построения целостной картины мира. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2019. № 25. С. 24–37.

9. Каралаш Ю.І. Соціальна діяльність та її роль у сучасних соціальних процесах. *Європейський філософський та історичний дискурс*. 2018. Випуск 4. Частина 3. С. 137–143.

10. Кин Ллойд Кентон. Пути целостности: Юнгианские и пост-юнгианские диалоги с Западным Эзотерическим Древом Жизни : диссертация, представленная на соискание ученой степени доктора философии. Центр Психоаналитических Исследований Эссекса, 2007. URL: <https://www.klex.ru/obj> (дата звернення: 20.12.2020).

11. Макарова А.О. Соціокультурні засади архетипно-ціннісного підходу до діяльності. *Вісник Львівського університету. Серія філос.- політолог. студії*. 2020. Випуск 30. С. 84–90.

12. Папинська А.В. Нелюдське як фактор формування самоідентичності. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2018. № 23. С. 25–30.

13. Турен А. Возвращение человека действующего: очерк социологии. Москва. 1998. 204 с.

14. Шаповал В.Н. Об одном роковом заблуждении человечества: утопия перехода от биологической эволюции к эволюции духовной. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2019. № 24. С. 3–9.

Анотація

Макарова А. О. Взаємозв'язки архетипу та діяльності: соціально-філософський аспект. – Стаття.

У статті розглянуто поняття і сутність архетипу та діяльності як взаємопов'язаних соціально детермінованих феноменів. Наголошено на проблематичності формально-логічного аналізу цих понять і необхідності розгляду їх діалектичних зв'язків у системі суспільної (колективної) свідомості та несвідомого. Суспільство представлено як колективний організм, в якому діяльність зумовлена впливом суспільної свідомості і несвідомого і навпаки. Як об'єктивну проекцію реалізації взаємовпливу архетипу та діяльності представлено онтологічно-праксеологічну модель аналогії онтогенетичного (як вікового) та філогенетичного (як історичного) розвитку людини і людства. Використано терміни «космоцентризм», «теоцентризм», «антропоцентризм» та «техноцентризм» як маркери втілення в універсальних етапах програми розвитку людства як живого біосоціального організму певних зовнішніх, структурно-організаційних завдань діяльності. Як суб'єктивну проекцію реалізації взаємовпливу архетипу та діяльності представлено антропологічно-аксіологічну модель єдності сутнісних сил людини, які визначено як архетипи. Серед них названо дух, душу, розум, розсудок, волю та тіло, наголошено на їхній функції реалізації цінностей як ідеалів діяльності, що змінюють соціальну дійсність. Сформульовано визначення персональної архетипно-ціннісної матриці, характерної для окремого суб'єкта як потенційної особистості й об'єктивного «архетипного історичного соціокультурного контексту», з яким архетипно-ціннісна матриця взаємодіє як програма діяльності. Проаналізовано взаємозв'язок та відмінність макро-, мезо- та мікро-

рівнів реалізації архетипних засад діяльності, наголошено, що потенційна діяльність соціальних суб'єктів у координатах об'єктивного архетипного контексту трансформується згідно з характеристиками окремих (персональних) архетипно-ціннісних матриць. Наголошено, що єдність протилежностей об'єктивного та суб'єктивного у взаємозв'язку архетипів та діяльності створює цілісність суспільств та соціумів як феноменальних акторів соціальних процесів.

Ключові слова: архетип, діяльність, суспільна свідомість, космоцентризм, теоцентризм, антропоцентризм, техноцентризм, макро-, мезо- та мікрорівні реалізації архетипних засад діяльності, об'єктивна проекція взаємовпливу архетипу і діяльності, суб'єктивна проекція взаємовпливу архетипу і діяльності.

Summary

Makarova A. O. The relations between the archetype and the activity: the socio-philosophical aspect. – Article.

The article considers the concept and essence of “archetype” and “activity” as interrelated socially determined phenomena. The problems of formal-logical analysis of these concepts and the need to consider their dialectical connections in the system of social (collective) consciousness are emphasized. Society is presented as a collective organism in which activity is due to the influence of social consciousness and unconsciousness and vice versa. The ontological-praxeological model of the analogy of ontogenetic (as age) and phylogenetic (as historical) development of man and humanity is presented as an objective projection of the realization interaction of archetype and activity. The terms “cosmocentrism”, “theocentrism”, “anthropocentrism” and “technocentrism” are used as markers of embodiment in the universal stages of the program of human development as a living biosocial organism of certain external, structural and organizational tasks. The anthropological-axiological model of the unity of essential human forces, which are defined as archetypes, is presented as a subjective projection of the realization interaction of archetype and activity. Among them are named spirit, soul, mind, reason, will and body, emphasis is placed on their function of realization of values as ideas of activity that change social reality. The definition of the “personal archetypal-value matrix” characteristic of an individual subject as a potential person and the objective “archetypal historical socio-cultural context” with which the personal archetypal-value matrix interacts as a program of activities are formulated. The interrelation and difference macro, meso and micro levels of realization of archetypal bases of activity are analyzed, it is emphasized that potential activity of social subjects in coordinates of objective archetypal context is transformed according to characteristics of separate (subjective) archetypal-value matrices. It emphasizes, that the unity of the opposites of the objective and the subjective in the relations of archetypes and activities creates the integrity of societies and communities as phenomenal actors of social processes.

Key words: archetype, activity, social consciousness, cosmocentrism, theocentrism, anthropocentrism, technocentrism, macro, meso and micro levels of realization of archetypal principles of activity, objective projection of interaction of archetype and activity, subjective projection of interaction of archetype and activity.